

ՊԵՏՐՈՍ ՀԱՃՅԱՆ. ԴԻՍԱԳԻԾ ԵՎ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐ*

Նոնա Դավթյան

Արգենտինայի հայկական համայնքը, որի մասին հիշատակվում է դեռևս տասնյոթերորդ դարում, համալրվում է եղեռնի ահասարսուռ օրերից հետո: Լիբանանյան պատերազմի օրերին շատ հայ ընտանիքներ նորից բռնում են գաղթի ճանապարհը: 1960-70-ական թվականների տվյալներով Արգենտինայում ապրում էր քառասուն հազար հայ, իսկ 2009-ի տվյալներով՝ հարյուր հազար, մեծ մասը կենտրոնացված է Բուենոս Այրեսում: Այստեղ գործում են մշակութային ընկերակցություններ, կրթական հաստատություններ, Հայաստանյան Առաքելական եկեղեցու Արգենտինյան թեմը, գործում է նաև Արգենտինահայ գործերի միությունը, հրատարակվում են պարբերաթերթեր: Արգենտինահայ, ինչպես նաև կայունացած շատ հայօջախներում գերակա խնդիրը արդեն մեկ դար է՝ մնում է ապահայ հոսանքներից հայի ինքնության, ներքին կերտվածքի պահպանության մեջ, որը դրված է թե՛ եկեղեցու, թե՛ կրթօջախների, թե՛ ստեղծագործող անհատների ուսերին:

Ազգային հիշողությունը լավագույնս արթուն է պահվում գրականության մեջ, ամ այսօր էլ սփյուռքում ստեղծվող գրականության ժանրային հղացքներում պահպանվում է Շահնուրից ածանցվող ահագանգի դողանջները: Կորուստների ցավ-կարոտ-նահանջ. ահա այն թեմաները, որոնք սփյուռքում ստեղծվող գրականության ընթացք տվող ուղղություններն էին և են: Մնացորդաց, վերապրող և համալրվող սերունդից մինչև նորերը լծվեցին գրականությամբ անցյալը գողելու ներկային և ապագային: Համաստեղն ու Հ. Մնձուրին, Վ. Շուշանյանն ու Ծ. Նարդունին, Վ. Հայկն ու Հ. Ասատուրյանը գրականությամբ փորձեցին կյանք ու շունչ տալ, փյունիկել անցյալի գյուղի, մարդկանց հիշատակները: Նրանք տերերն էին իրենց երկրի և արդար քրտինքով շենացնում ու ծաղկուն էին դարձնում այն, բայց յաթաղանի ուժով պոկեցին արմատներից և նետեցին անհյուրընկալ անապատներ: Մահվան խորշակից «փրկված» հայը գրականություն բերեց իր և իրեն շրջապատող մարդկանց ողբերգություններով լի կյանքի տարեգրությունը: Հուշագրությունը դարձավ սփյուռքում ստեղծվող գրականության, առանձնապես արձակ երկերի տրոփը: Սակայն երկերում հեղինակ-ասացողները ընդգծեցին ոչ միայն իրենց դիմանկարը, այլև ավելի շատ այն միջավայրն ու մարդկանց, ովքեր ապրել ու արարել են պատմական բնօրրանում:

Սփյուռքահայ գրականության արդիական փուլը, շարունակելով պահպանել Համաստեղ-Մնձուրիական արձակի ավանդները, Շահնուրյան նահանջի երանգների ժամանակային հնչողությունը, ներկայանում է նաև նոր խնդիրներով ու հարցադրումներով, բերում կառուցվածքային, ոճական, պատկերակերտումի նորություններ, շարունակում գեղարվեստականացնել հայի պատմական ընթացքը սեփական հայրենիքից դուրս, օտար, բայց և արդեն ճակատագրով իրենցը դարձած երկրներում, իր ամբողջությամբ ներկայանում նաև հայրենիքում ապրող ընթերցողին, ով այլևս կաշկանդված չէր խորհրդային գաղափարապաշտության պարտադրած սահմանափակումներով:

* Հոդվածն ընդունվել է 23.03.2015:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ԱրՊՀ գրականության և լրագրության ամբիոնը:

Պետրոս Հաճյանը նույնպես կրողն ու շարունակողն է սխյուռքում ստեղծվող գրականության դասական արժեքների, բայց նաև այդ արժեքներին նոր ու ինքնահատուկ երանգներ տվողներից մեկն է: Ազգային ոգին, հայրենիքի տեսլականով ապրող միտքը, Մալխասի «Զարթոնք» վեպի վեց հատորների ընթերցումը դարձան նրա ներշնչանքի աղբյուրը (հողվածներից մեկում Հաճյանը հիշում է, որ դպրոցական դասագրքերից հետո առաջին գիրքը, որ կարդացել է, եղել է «Զարթոնքը»): Մալխասի կերտած հերոսները՝ Վարդանն ու Լևոնը, Սոնիան ու Եվգինեն, Առյուծ Գևոն ու Թութալ Սատանան հեղափոխական գաղափարապաշտության հունդն են նետել Հաճյանի սերնդի հավաքական նկարագրի ծնավորման մեջ:

Պ. Հաճյանը ապրել է գրական-տարածական երկու միջավայրերում՝ գունագեղ Արևելք՝ «հիթիթներու հագարամեայ եւ խեղճացած Կարկեմիշ» ու Հալեայ և Արգենտինա՝ Բուենոս Այրես: 1970-ին Հաճյանը թողնում է Հալեայի Քարեն Եփփե ձեմարանի տնօրինությունը և երեսուներեք տարի անսպառ նվիրումով վարում Բուենոս Այրեսի Առաջնորդարանին կից գործող Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ ամենօրյա կրթական հաստատության տնօրինությունը:

Գրական առաջին փորձերը կատարել է դեռ վաղ հասակում, պարմանության ծիլ տված ապրումներից ծնված խոհական բանաստեղծություններ և արձակ գրություններ էին դրանք, որոնք ձերբակալության ժամանակ մայրը՝ Ազնիվը, ու քույրը, ոչնչացնում են՝ գտնելով, որ հայտնաբերելու դեպքում խիստ կլինի Պետրոսի պատիժը: Հաճյանին՝ գրական համեստ վաստակի տեղ մարդուն, միշտ թվում էր, թե իր առաջին ստեղծագործությունները ամենից հաջողվածներն էին: Նրա մուտքը գրականություն եղավ «Զղջումը» պատմվածքով, որը հանձնել էր Անդրանիկ Շառուկյանին, ով «տեղուն վրայ սրբագրած էր մէկ-երկու չնչին փոփոխութիւն ընելով»[1], ապա հրատարակել «Նաիրի» պարբերաթերթի մեջ:

Պատմվածքի հիմքում նոր կյանք մտած երիտասարդի կենսափոխությունն է: Առաջին տողն իսկ՝ «Մարդկային երջանկությունը ցնորք է», հուշում է, որ հեղինակը փորձում է ձանաչել կյանքը, պեղել մարդու ներաշխարհը, ծնված փոխափայլական հարցադրումներին տալ «սպառիչ» պատասխաններ:

Պատմվածքի դիպային գործողությունների ընթացքը զարգանում է հենց հեղինակ և հերոսուհի երկխոսության միջոցով. այստեղ գրողը դառնում է ոչ թե գործողությունների ընթացքին հետևող, այլև անմիջապես իր դատումներով ու ենթադրություններով ընթացք է տալիս հերոսուհու անկեղծամալուն, կյանքից պոկված մի դրվագի հոգեբանական զարգացմանը: Դիպաշարի հիմքում սիրո և համատեղ կյանքի չստացված պատմությունն է, հիասթափությունը ամուսնուց, դավաճանության մղող հանգամանքները, ի վերջո, կնոջ հոգում ծնված մեղքի զգացումն ու զղջումը. «Այո՛, մեր կեանքը զղջումներու շարք մըն է: Կը սիրենք՝ կը զղջանք, կ'ատենք՝ կը զղջանք, կը կեղծենք՝ կը զղջանք եւ կ'աղօթենք դարձեալ զղջալու համար: Զղջումը մարդկային կեանքի անխուսափելի պատիժ է»[2]:

Առաջին իսկ պատմվածքը խոսում է այն մասին, որ հեղինակը փորձում է ձանաչել կյանքի թրթիռը, հոգեբանական ելևէջումները և վերարտադրել այն գրականության մեջ: Հետագա տարիներին Հաճյանի գրիչը ծառայեց միմիայն հրապարակային հողվածներին, որոնք ցայսօր էլ տարածված են տարբեր պարբերաթերթերում և հավաքագրելու, ամբողջացնելու կարիք ունեն, ինչն ավելի մեզ կմոտեցնի Հաճյանի գրողական աշխարհին ամբողջությամբ ընկալելու համար: Աշխատակցել է «Կանթեղ», «Արեւելք», «Յառաջ», ապա «Նոր Յառաջ», «Բագին», «Արմենիա» օրաթերթին, «Ազատ օր»-ին:

1980-ականներից Հաճյանը հրատարակում է մանկավարժական դասագրքեր՝ «Պարզ քերականություն», «Սոնիա, հայերէն գիտե՞ս», «Պզտիկ լեզու, զուարթ լեզու», որոնք ցայսօր կիրառվում են իր պաշտոնավարած կրթական հաստատությունում:

Բացի մանկավարժական աշխատություններից՝ Հաճյանը ընթերցողի սեղանին է դրել նաև գրականագիտական մտքի իր արգասիքները՝ «Հայ մտքի մշակներ» (Grandes figuras de la cultura armenia) երկու հատորով (1987, 1990): Հաճյանը գրականությանն է վերադառնում քառասուն տարի «լռությունից» հետո՝ 1995-ին ընթերցողի դատին հանձնելով պատմվածքների առաջին ժողովածուն՝ «Հրամանցէք, պարոններ» խորագրով, ապա 2003-ին՝ «Կար ու չկար» ակնարկների ժողովածուն: Ակնարկաշարը Հաճյանի մանկավարժական գործունեության՝ Քարեն Եփփեից մինչև Գրիգոր Լուսավորիչ, հանրագումարն է: «Ինչպէս որ հէքեաթները կը սկսին «Կար ու Չկար» ինքնիդմով հակասական եւ ինքզինք տեսաբար չէզոքացնող հրաշալի խօսքով...», այդպես էլ ժողովածուի ամեն մի պատում: «Կար ու Չկար աշնան իրիկուն մը...»[3] - գրում է արձակագիրը և ճիշտ հեքիաթի պես պատմում աշակերտուհի Քնարիկի և արաբ երիտասարդի սիրո պատմությունը: Ակնարկներին հեքիաթ է անվանել և՛ Հակոբ Օշականը, և՛ Շավարշ Նարդունին: Նարդունին այսպես է հիմնավորում. «Հէքիաթը հոգեկան կաթն է մարդկութեան, ո՞ր ժողովուրդին մեջ ո՞ր անհատն է, որ մօրը կաթը ծծելէն վերջ մտիք չէ ըրեր մօրը քաղցր հէքիաթներուն: Բոլորս ամեր ենք կաթով ու հէքիաթով...»[4]:

2003-ին է հրատարակվում նաև «Լռեցուած խօսքը. Հայկական Ցեղասպանութեան մտաւորական գոհերը», ապա «Հարիւր տարի, հարիւր պատմութիւն» գրքերը:

«Հարիւր տարի...»-ն, ինչպես նշում է հեղինակը, «պատմութիւն չէ, այլ անցեալ 100 տարիներու պատմութեան վերաքաղ մը», ասել է թե անցյալ դարաշրջանի հայր-յուր կարևորագույն դեպքերի ու իրադարձությունների նկարագրություն, որոնց կիզակետում հայի լինելության խնդիրն է դրված: Գիրքը նաև հայրենասեր Հաճյանի կտակն է սերունդներին. «20-րդ դարը,- նկատում է Հաճյանը,- հայութեան կը կտակէ ազգային լուրջ եւ մտահոգիչ շարք մը խնդիրներ, որոնք պիտի կազմեն պայքարող հայութեան մնայուն օրակարգը»[5]: Իսկ այդ օրակարգի առաջնային խնդիրը «հայերէնի, յատկապէս արեւմտահայերէնի շարունակական մաշումը եւ նահանջն է Սփիւռքի մէջ», իսկ լեզվի նահանջը «անխուսափելիօրէն կ'առաջնորդէ նաեւ **ոգեկան նահանջի**»[6]:

Երկրորդ կարևոր խնդիրը արտագաղթն է, որը «ոչ միայն մայր հողին արինահոսութիւնն է, այլեւ **պարտադրուած սփիւռքի ուսերուն կը բարդէ նոր, կամաւոր սփիւռք մը**»[7] (ընդգծումները՝ Ն. Դ-ի):

Ապա Լեռնային Ղարաբաղի կարգավիճակը: Շարունակելով թվարկել խնդիրները՝ հրապարակախոս Հաճյանը բոլորիս ուշադրությունը սևեռում է գերխնդրին՝ «20 -րդ դարու մեծագոյն եւ առաջնագոյն **կտակ**»-ին՝ Հայոց ցեղասպանությանը. «անոր աղերսուող ազգային յիշողութեան պահպանումը եւ միջազգային ճանաչումի հետպնդումը: Բայց ոչ միայն ճանաչումը, այլեւ հատուցման պահանջատիրութիւնը»[8]:

Ժողովուրդն ունի ֆենոմենալ հիշողություն, և տարիների հեռավորությունն ի գորու չի լինի մանկությունից մատնելու նախորդ դարասկզբի մեծագույն ողբերգությունը: 21-րդ դարի հայր նոր մարտահրավերների առաջ է կանգնում, նկատում է արձակագիրը, որովհետև Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչումը միայն հարցի մեկ կողմն է՝ բարոյական կողմը, կա նաև երկրորդ կարևոր՝ «քաղաքական հանգրուանը, որ շատ ատելի կնճռոտ է եւ անակնկալներով յղի. **հատուցման պահանջը, որ ամէն բանէ առաջ հողային է**» [9]:

2005-ին հրատարակվում է Հաճյանի ինքնակենսագրական տարեգրությունը՝ «Կարկենիչ» վիպակը, որին հեղինակը տվել է Վէպ ենթախորագիրը: Այն 2008-ին

«Հրամանեցէք, պարոններ» պատմվածքների շարքի հետ միացյալ հատորով լույս տեսավ Երևանում՝ «Սփյուռք» գիտաուսումնական կենտրոնի շնորհիվ՝ «Ճանապարհ դեպի Կարկենիչ» խորագրով: Նույն թվականին Հաճյանը հրատարակում է նաև «Հարաւը Սփիւռքի մէջ» ակնարկաշարը:

Հաճյանի մանկավարժությանը, հրապարակագրությանն ու հայ գրականությանն անսպառ նվիրումը տևեց վաթսուև տարի, գնահատվեց թե՛ Արգենտինայի հայ գաղթօջախում, թե՛ մայր հայրենիքում. Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի կողմից Հաճյանը պարգևատրվել է «Մետրոպ Մաշտոց» և «Սահակ- Մետրոպ» շքանշաններով: 2010 թվականին ՀՀ նախագահի կողմից արժանացել է «Սովսես Խորենացի» մեդալին՝ հայապահպանության և Սփյուռքում մայրենին պահպանելու ու զարգացնելու գործում ունեցած մեծ ավանդի համար:

Պետրոս Հաճյանը մահացել է 2012 թվականի սեպտեմբերի 4-ին, յոթանասունինը տարեկանում, Բուենոս Այրեսում: Մարմինն ամփոփված է Ազգային Գերեզմանատան մեջ: Արևելքի, արևելքու անխառն նկարագիր - ահա այն հանդերձանքը, որ կրեց իր վրա Հաճյանը մինչև մահ: Տարիները, ապրած միջավայրը նրա մեջ չկարողացան սպանել գունագեղ Արևելքը, դարձնել արգենտինահայ, տիրականը դարձյալ մանկությունից իրեն որպես ժառանգություն թողված ծայնն էր. «անոր գրիչը միշտ մնաց յարած Կարկենիչին ու Հալէպին: Երբեք արժանթինյան նիւթով արծակ, տիպար անգամ չմշակեց»[10] - գրում է Ավետիս Հաճյանը՝ արձակագրի որդին:

Նրան ետ չպահեց անգամ իրեն շատ հարագատ կուսակցությունից վտարվելու գաղափարը, շարունակեց գրչով նվիրվել Հայ Դատին. «մնաց հայ՝ հարագատ իր գաղափարներուն, բայց հայ, դրօշակի եւ կուսակցական գոյներէ վեր»:

Համաստեղն ու Մնծուրին, Նարդունին ու Վահե Հայկը, Վազգեն Շուշանյանն ու Արամ Հայկազը իրենց գրականությամբ փրկեցին անցյալի գյուղն ու նրա մարդկանց իրական դիմանկարը, գրականություն բերեցին ցեղաջնջումի ահասարսուռ օրերի, անապատվող ժողովրդի ճիչը:

«Մեր տեղահանութենն առաջ իմ գիտցածներս են, որ կպատմեն,- գրում է Հ. Մնծուրին:- Անկե հետո՝ ո՞վ մնաց, ով ի՞նչ եղավ՝ չեմ գիտեր» [11]: Հաճյանի և նրա սերնդակիցների գրականությունը «անկե հետո»-ի գրականություն է, ասես տալիս է Մնծուրու «ով ի՞նչ եղավ» հարցադրման պատասխանը, հյուսում ճարապլուսն այլևս իրենց երկրորդ հայրենիք դարձրած մարդկանց կյանքի հեքիաթը: Առանձին սիրով ու գունային ինքնահատուկ երանգներով, կարոտի ահագնացող կրակով ու նուրբ նոտավորումներով արձակագիրը պատկերում է **իրեն պատկանող** Արևելքի կախարդանքը: Հաճյանի արձակում կարոտը երկու ուղղություն ունի՝ հոր՝ սրճեփ Ավետիսի կարոտը էրգրի և որդու կարոտը՝ հին ճարապլուսի հանդեպ: Կարոտի և նահանջի կողքին Հաճյանը գրականություն է բերում հայի հայրենիք վերադառնալու՝ ներգաղթելու սպասումները, նկատում նաև թերությունները՝ այն, որ «կոմիտեճի» տիգրանները շորթեցին ներգաղթողի անգամ վերջին շապիկը: Ներգաղթը տարբեր դիրքերում միավորեց գյուղաքաղաքի հայերը, թշնամացրեց միմյանց: Ինչ տվեց Ներգաղթը հույսով ու ակնկալիքներով սպասող եղեսիացուն, դիարբեքիրցուն, նիզիպցուն, պերեճիկցուն, բացի նրանից, նկատում է գրողը, որ խախտվեց «օրինաչափութիւն մը, կենցաղային եղանակ մը, բան մը, որ փշուր-փշուր ըրաւ միախառնուած ձակատագիրը, ցաւերն ու հրճուանքները»: Եվ «գարմանալի ու խորհուրդաւոր փյուզում մը բերաւ անոնց առօրեայ կենցաղին մէջ. հիվանդին տրուած սխալ դեղ մը եղաւ կարծես, որ երեսան բերաւ նոր վէրքեր կամ բորբոքեց հիւները»[12]:

«Ներգաղթը դարձաւ պատուհաս, խոր հիասթափութիւն: Ներգաղթը խորացրեց վիճակը հայութեան երկու հատուածների միջեւ»[13] - նկատում է հայրենի գրադատ Սուրեն Դանիելյանը:

«Մտեղեն է այս ներգաղթը» գրեց լիբանանահայ արձակագիր Էդվարդ Բոյաջյանը: «Ազատութիւն, թե մեծ ստամոքս մը այս ներգաղթին նշանաբանը»: օդում կախված հարցականը մտածելու տեղիք է տալիս՝ չարժեր վերադառնալ մի երկիր, ուր «Ինչ կոճակի որ կոխես, կժայթքես թշվառություն, և ծանր, և համր բան մը»[14]:

Շատերը հիասթափվեցին խորհրդային Հայաստանի որդեգրած սկզբունքներից: Առաջիններից մեկը Մուշեղ Իշխանը, ով ոգեկոչեց կարոտն ու ցավը, սպասեց, սպասում, որն ավելի մոտեցրեց նրան իր տեսիլներում մնացած հայրենիքին, բայց ոչ խորհրդային հայրենիքին: Հաճյանը նույնպես փարվեց երազայինին և, ի տարբերություն իր հոր՝ սրճեհի Ավետիսի, երբեք հայրենիք գալու մարմնաջով չտարվեց: Այն հայրենիքը նկատի ունենք, որը կաշկանդված էր խորհրդային պարտադրված գաղափարապաշտությամբ: Իսկ իրականում ինչ եղավ այն մտավորականների հետ, ովքեր ակնկալիքներով վերադարձան հայրենիք՝ փորձելով դառնալ նրա գրականության զարկերակը: Վահան Թոթովենց, ում երեսունականներին հալածանքների ենթարկեցին և տարան գնդակահարության: Եղեռնից փրկված, որբանոցներում մեծացած Մահարու գրականությունը՝ Վանի ոգեկոչումը, դիտվեց նացիոնալիզմ, անցյալի իդեալականացում, ու նա ստիպված եղավ կյանքի տասնյոթ տարիները անցկացնել սիբիրյան աքսորավայրերում՝ տաժանակրության բավիղներում՝ ականջալուր «ծաղկած փշալարերի» ողբերգություն գուժող երգին: Սա երեսունականներին, բայց երբ արդեն համեմատաբար «ծնհալի» տարիներին Կոստան Զարյանը հաստատվում է Հայաստանում, նրան գրկաբաց չընդունեց «նորին միջակությունը», իսկ գրական լուրջ արժեք ներկայացնող գործը՝ «Նավը լեռան վրա» վեպը, հրատարակվեց մկրատվելուց հետո միայն:

Հաճյանի հերոսները՝ Արուշ Տային, մսագործ Մելքոնը, Թուփալ Յուսուփը, Մերխաթան Հովսեփը, նրանց պես շատերը անոխակալ տրամադրությամբ ամեն օր սպասեցին «քարթին», որով նրանց կընձեռվեր հնարավորություն երկիր վերադառնալու: Բայց սպասումը ծրարվեց, սավառնեց օդում, մտովի հասավ հայրենիք, ապա կորսվեց մշուշներում՝ վերստին փոխարկվելով կարոտի, ապա հիասթափության՝ «Ներգաղթը հարսանիքի պէս սկսած էր հոն եւ յուղարկաւորութեան պէս վերջացած»[15] - գրում է Հաճյանը: Հային մնաց դարձյալ կարոտն ու պայքարը, մնաց կապարե ծանրության պէս այն հարցականը, որ մեկ դար է արդեն ուղեկցում է օտար երկինքն այլևս իրենցը դարձրած սերնդին՝ «ինչու՞ ծնած էք հոս»:

Ճոխ ու պատկերավոր է Հաճյանի ոճը, շարժուն ու կենդանի՝ բառային բնանկարները. «ազնուաւիայլ օրիորդ արելը՝ կարմրորակ երեսով եւ անդիմադրելի պչրանքով», «Եկեղեցի առաջնորդուող նորահարսի մը նման օրօրուն քալուածքով աշխարհ կը մտնէ՝ երեսը ծածկած քիչ թափանցիկ շղարշով...», «դպրոցէն արծակուող աշակերտի պէս պատրաստելու վրայ էր իր պայուսակը», «նշենիներու վարդագույն ծաղիկները կը համբուրուէին արեւի վերջին ճառագայթներու հետ», Եփրատը գարնանը «կը վերածուէր փրփուր դունչով կատողած շուններու վոհմակի մը»: Գրողի խոսքը պարզ, բայց միևնույն ժամանակ բազմաշերտ է՝ մաքուր արևմտահայերենից մինչև բարբառախոսություն և արաբերեն հայիոյախոսություն: Երբեմն, կենցաղային նկարագրությունների մեջ, կանանց «միթինգներ»-ը հիշելով, հեղինակը զգուշավոր նկատում է. «չէմ կրնար արտաբերել հոս՝ վախճալով այս գիրքը կարդացողներու սրդողանքէն»[16]:

Հաճյանի գրչի տակ սրբագրվում է գյուղաքաղաքը, լուսանկարի երևան գալու պես պատկերանում մարդկային «աղաւաղուած գիծեր», «անձանաչելի ստուերներ», ապա

«լուսանկարի լինելութեան ընթացքի» պէս կերպարներն ամբողջանում են, կանգնում իրական դիմագծերով, բնավորությամբ: Նրանց մեջ կան անուններ, որոնք անջնջելի դրոշմվել են հեղինակի հիշողության մեջ և «յամառօրէն կը յաճախէն յիշողութեանս, ամէն անգամ, որ մտնեմ Կարկեմիշի մշուշներուն մէջ»[17]: Հերոսներն անցնում են պատմվածքից պատմվածք, ապա նաև վիպակ: Հեղինակը չի թաքցնում իր անթաքուց համակրանքը Տիգրան Չաուշի, Մերխաթան Հովսեփի, Եուսուֆի, Մինասի հանդէպ: Եուսուֆի դիմագծերը, դեմքին ընդգծված ժպիտը նկարագրելով՝ հեղինակը ավելացնում է. «Աւելի քան կէս դար է ես չեմ կրնար յիշողութեանս պատատառէն ջնջել»[18]:

Նկարագրվող դեպքերը և՛ պատմվածքներում, և՛ ինքնակենսագրական վիպակում ժամանակային երկու կտրվածքով են կառուցված՝ ներկա-անցյալ-ներկա: Ներկան Բուենոս Այրեսն է, որից հեղինակը հայացք է նետում անցյալին, անցյալը հին Ճարապլուսն է, որի մշուշներում թաղված է հեղինակի ոսկե մանկությունը: Անցյալի ժամանակային կտրվածքում է երրորդ միջավայրը՝ էրզիրը, որը սակայն տեսլանում է միայն հերոսների խոսքում՝ դառնալով վերհուշի գրականության բացառիկ կտորներ:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. «Սարդապատ», Նիւ Եորք, հոկտեմբեր 17, 2012:
2. Հաճեան Պ., Ճանապարհ դէպի Կարկեմիշ, Եր., 2008, էջ 30:
3. Հաճեան Պ., Կար ու Չկար, Պուէնոս Այրէս, 2003, էջ 40:
4. Նարդունի Շ., Ծաղկամատեան, Փարիզ, 1944, էջ 13:
5. Հաճեան Պ., 100 տարի, 100 պատմութիւն, Պուէնոս Այրէս, էջ 280:
6. Նույն տեղում:
7. Նույն տեղում:
8. Նույն տեղում, էջ 281:
9. Նույն տեղում, էջ 282:
10. «Սարդապատ», Նիւ Եորք, հոկտեմբեր 17, 2012:
11. Հակոբ Մնձուրի, Երկեր, «Սովետական գրող», Եր., 1986, էջ 366:
12. Հաճեան Պ., Ճանապարհ դէպի Կարկեմիշ, էջ 52:
13. Դանիելյան Ս., Միջուկի տրոհումը, Գիրք 1, Եր., 2011, էջ 187:
14. Բոյաջյան Էր., Հողը, Բեյրութ, 1948, էջ 35:
15. Հաճեան Պ., Ճանապարհ դէպի Կարկեմիշ, էջ 63:
16. Նույն տեղում, էջ 208:
17. Նույն տեղում, էջ 209:
18. Նույն տեղում:

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ
Պետրոս Հաճյան. դիմագիծ և հատկանիշներ
Նոնա Դավթյան

Սփյուռքահայ անվանի մանկավարժ, գրող Պ. Հաճյանը իր գրչով նոր ու ինքնահատուկ երանգներ տվեց սփյուռքում ստեղծվող գրականությանը: Հետևելով դասական գրողների ավանդներին՝ արձակագիրը իր ստեղծագործություններով փորձեց արթուն պահել ազգային հիշողությունը, պայքարեց հայի ինքնության, մայրենի լեզվի պահպանության համար՝ կտակելով «ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումի հետաանդում եւ հատուցման պահանջատիրութիւն»: Հոդվածը համեստ փորձ է՝ արժևորելու Հաճյան արձակագրի վաթսուն տարիների անսպառ նվիրումը:

Բանալի բառեր՝ էրզիր, կորուստների ցավ, վերհուշի գրականություն, կարոտ, նահանջ, ներգաղթ, տարեգրության ժանր, Ճարապլուս:

РЕЗЮМЕ
Петрос Аджян. Характеристика творчества
Нонна Давтян

Известный зарубежный педагог, писатель П.Аджян своим пером придал новые и уникальные оттенки армянской литературе, создаваемой за рубежом. Следуя классическим писателям, в своих произведениях публицист попытался сохранить национальную память, бороться за самоопределение армян и сохранение родного языка, тем **САМЫМ** завещая “требование международного признание геноцида и его возмещения”.

В статье сделана попытка оценить прозаика П.Аджяна и его шестьдесят лет неизменной преданности.

Ключевые слова: страна, боль потери, литература воспоминаний, тоска, потеря, иммиграция, хроника жанра, Чараплуc.

SUMMARY
Petros Hadjian. Characteristics of the works
Nona Davtyan

The famous Armenian diaspora teacher and publicist P. Hadjian with his skillful pen imparted new and unique shades to Armenian literature created abroad. Following the contribution of classical writers, the writer attempts to preserve the national memory, struggles for the Armenian identity and Armenian language, bequeathing "the international recognition of the genocide and its adequate compensation".

The article is an attempt to evaluate prose writer P.Hadjian and his sixty years of constant devotion.

Keywords: country, the pain of loss, literature memories, longing, loss, immigration, the chronicle of the genre, Charaplust.